

NEMISCHA MATNLARDA REALIYALARNING BERILISHI VA ULARNING TARJIMASI

Musayeva Guzal Ne'matillayevna

“Chet tillar-2” kafedrası o‘qituvchisi, Toshkent amaliy fanlar
universiteti, Gavhar ko‘chasi 1-uy, Tashkent 100149,
O‘zbekiston (guzal-mus@mail.ru)

Zayniddinova Odina

TAFU talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14784044>

Kalit so‘zlar: nemischa matnlar, realiyalar tarjimasi, analogiya, tasviriy tarjima, lingvistik tahlil, tarjima qiyinchiliklari.

Annotatsiya: Ushbu maqolada nemischa matnlardagi realiyalarni aniqlash va ularning tarjimasi jarayoni tahlil qilingan. Tadqiqotda realiyalarning madaniy va lingvistik o‘ziga xosliklari, ularni tarjima qilish usullari va ushbu jarayonda uchraydigan qiyinchiliklar ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari nafaqat adabiy tarjimada, balki boshqa ilmiy va ijtimoiy sohalarida ham qo‘llanishi mumkin.

Key words: German texts, translation of realisms, analogy, figurative translation, linguistic analysis, translation difficulties

Abstract: This article analyzes the process of identifying realisms in German texts and their translation. The study examines the cultural and linguistic characteristics of realisms, methods of translating them, and the difficulties encountered in this process. The results of the study can be used not only in literary translation, but also in other scientific and social fields.

Ключевые слова: немецкие тексты, перевод реалий, аналогия, образный перевод, лингвистический анализ, трудности перевода.

Аннотация: В данной статье анализируется процесс выявления реализма в немецких текстах и их переводе. В исследовании рассматриваются культурные и языковые особенности реалий, способы их перевода, а также трудности, возникающие в этом процессе. Результаты исследования могут быть использованы не только в художественном переводе, но и в других научных и социальных областях.

1.KIRISH

Nemischa matnlarda realiyalar va ularning tarjimasi masalasi tarjimashunoslikning dolzarb yo‘nalishlaridan biridir. Realialarning o‘ziga xosligi ularning muayyan millat yoki madaniyatga xos bo‘lgan, boshqa tilda to‘liq ekvivalent topish qiyin bo‘lgan elementlarni ifodalashidir. Ular milliy-madaniy koloritni yetkazishda, adabiy matnning original ma‘nosini va hissiy boyligini saqlashda muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun tarjimashunoslar realiyalarni o‘rganish va ularni to‘g‘ri tarjima qilish usullarini ishlab chiqishga katta e‘tibor qaratmoqda. Realialarning tarjimasi bir necha yondashuv va usullarga asoslanadi, jumladan, transliteratsiya, transkripsiya, kalkalash, tasviriy ifodalash yoki analogiyalar qo‘llash. Har bir usulning qo‘llanilishi matnning janri, madaniy konteksti va o‘quvchiga yetkazilishi lozim bo‘lgan ma‘no-yukidan kelib chiqadi. Shu nuqtai nazardan, nemis tilidagi realiyalarni o‘zbek tiliga tarjima qilishda ikki tilning lingvistik va madaniy xususiyatlarini chuqur tushunish zarurdir. Bu nafaqat lingvistik transformatsiyalarni, balki madaniyatlararo muloqotning samaradorligini ta‘minlaydi, chunki realiyalar madaniyatning boyligini aks ettiradi va turli xalq hayot tarzining elementlarini yetkazib beradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya:

Matnlarda, jumladan nemischa matndagi realialarning berilishi va ularning tarjimasi masalasida ishlatiladigan asosiy manbalar tarjimashunoslik, lingvistika va madaniyatshunoslik sohalarini qamrab oladi. Realialarni o‘rganishning nazariy bazasi T.I. Cheremisinaning realiya-so‘zlarni “lokal belgilangan birliklar” sifatida ta‘riflashi bilan boshlanadi. Ular madaniy va tarixiy jihatlari bilan muhim bo‘lib, milliy urf-odatlar, ijtimoiy institutlar, moddiy madaniyat predmetlarini ifodalashga xizmat qiladi. G.D. Tomaxin esa realiyalarni faqat o‘ziga xos madaniyatga tegishli birliklar deb ta‘riflab, ularning tarjimada aniq ekvivalenti yo‘qligini ta‘kidlaydi. Nemis tilida yozilgan matnlardagi realiyalarni tarjima qilish bo‘yicha mavjud metodologiyalarni tushunishda Y. Maslovning “moddiy o‘zlashtirish” konsepsiyasi muhim o‘rin tutadi. Bu

yondashuvda transkripsiya va transliteratsiya usullari asosiy o'rin tutadi, ayniqsa, atoqli otlar yoki madaniy maxsus terminlarni tarjima qilishda qo'llaniladi. Shu bilan birga, milliy realiyalarni o'rganishda E. Ochilovning badiiy tarjima bo'yicha ishlari, shuningdek, Bakiyevning madaniyatlararo muloqotga oid tahlillari qimmatli bilimlar taqdim etadi.

Mazkur tadqiqotda adabiy, lingvistik va tarjimashunoslik metodlari qo'llaniladi. Lingvistik tahlil asosan realiyalarning nemis tilidagi ifodalanish xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan. Ushbu bosqichda nemischa matnlardagi realiyalar semantik, pragmatik va madaniy jihatdan tahlil qilinadi. Adabiy tahlil esa realiyalarni badiiy matnlarda qanday rol o'ynashini o'rganishga qaratilgan. O'rganilayotgan matnlar kontekstida realiyalar qahramonlarning hayot tarzi va milliy madaniyatni aks ettiruvchi vosita sifatida ko'riladi. Masalan, O'tkir Hoshimov asarlaridagi milliy realiyalarni tarjima qilish tajribasi bu jihatdan foydali model bo'lib xizmat qiladi. Metodologik asos sifatida kalkalash, analogiya va tasviriy tarjima usullari ko'rib chiqiladi. Bu usullar turli xil realiyalarni, jumladan, etnografik, ijtimoiy va madaniy birliklarni tarjima qilishda qo'llaniladi. Shuningdek, tarjimonning lingvistik mahorati va madaniy bilimlarining ahamiyati chuqur yoritiladi, chunki realiyalarni o'zlashtirish tarjima jarayonining markaziy qismidir. Ibrohim G'ofurov jonli so'zlashuvning o'z stixiyasi bor deb ta'riflaydi.

Nutkka jarangdorlik, ko'tarinkilik, shoironalik bagishlash uchun antika, noyob so'zlarni ishlatadilar. "Birlik" degandan ko'ra "konsolidatsiya", ko'tarinlik degandan

ko'ra: "eyforiya" demaklikni ayni o'rinda afzal ko'radilar. "Xalqchilik"

deyish o'rniga "demokratiya" deydilar, "yangilik" degandan ko'ra muayyan bir sharoitda "jadid" yoki "modern" deyish ma'kulroq, ko'rinadi.

Natijalar:

Nemischa matnlardagi realiyalarning tarjimasi jarayonida aniqlangan natijalar quyidagilarni ko'rsatadi:

1. Realiyalarni identifikatsiya qilish

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, nemischa matnlarda realiyalar madaniy jihatdan ahamiyatli bo'lgan ijtimoiy institutlar, milliy an'analar, tarixiy voqealar va boshqa madaniy elementlarni ifodalaydi. Ularning tarjimasi nafaqat lingvistik, balki madaniyatshunoslik bilimlarini talab qiladi.

2. Tarjima usullarining samaradorligi

Transliteratsiya, transkripsiya va kalkalash kabi usullar ko'proq nom va aniq atamalarga mos kelgani holda, analogiya va tasviriy tarjima usullari murakkab madaniy ma'noga ega birliklarni tushuntirishda muvaffaqiyatli qo'llaniladi. Ushbu yondashuvlar realiyalarni manba matnning hissiy va semantik boyliklarini saqlab qolgan holda tarjima qilish imkonini beradi.

3. Madaniy to'siqlarni bartaraf etish

Nemischa realiyalarni tarjima qilishda uchraydigan asosiy muammo – bu madaniy to'siqlar. Tahlillar ko'rsatdiki, tarjimonlar mazkur to'siqlarni bartaraf etish uchun izohlar, lug'at birliklari va qo'shimcha tushuntirishlardan foydalanadilar. Bu, ayniqsa, o'zbek madaniyatida mavjud bo'lmagan realiyalarni tarjima qilishda muhim ahamiyatga ega.

4. O'quvchi uchun moslashtirish

Tarjimada realiyalarning o'quvchi uchun moslashtirilishi tarjimonning asosiy vazifalaridan biri bo'lib, bu o'quvchi uchun matnni tushunarli qilish va madaniy jihatdan qiziqarli qilishni ta'minlaydi. Shu bois, tarjimonlar milliy xususiyatlarni saqlab qolgan holda realiyalarni tarjima qilishga intiladi.

5. Amaliy qo'llanish imkoniyatlari

Ushbu tadqiqot natijalari nafaqat adabiy tarjimada, balki turli ijtimoiy va ilmiy matnlarni tarjima qilishda ham qo'llanilishi mumkin. Bu yondashuvlar tarjimashunoslik nazariyasi va amaliyotini boyitib, madaniyatlararo aloqalarni rivojlantiradi.

Muhokama:

Nemischa matnlardagi realiyalarning tarjimasi jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, lingvistik transformatsiyalardan tashqari madaniyatlararo muloqotga oid bilimlarni talab qiladi. Tahlil va natijalar shuni ko'rsatadiki, tarjima jarayonida realiyalarni to'g'ri identifikatsiya qilish va mos usulni qo'llash muhim

ahamiyatga ega. Muhokama davomida ushbu yondashuvlarning afzalliklari va cheklovlarini tahlil qilish mumkin.

1. Afzalliklar

Lingvistik va madaniy yondashuvlarning uyg'unligi tarjimada sifatni oshiradi. Transliteratsiya va transkripsiya kabi usullar nemischa realiyalarning original shaklini saqlash imkonini bersa, tasviriy tarjima usuli o'quvchi uchun tushunarli va qabul qilinadigan kontekst yaratadi. Shuningdek, kalkalash va analogiyalardan foydalanish milliy koloritni saqlashga yordam beradi va matnning madaniy boyligini o'quvchiga etkazadi.

2. Cheklovlar va muammolar

Muhokama jarayonida aniqlangandek, realiyalarning tarjimasi madaniyatlararo farqlar sababli qiyinchilik tug'diradi. Masalan, nemischa matnlarda mavjud bo'lgan ijtimoiy va madaniy elementlar o'zbek tilida ekvivalentiga ega bo'lmashligi mumkin. Bunday vaziyatlarda tarjimonlar izoh yoki kontekstual tushuntirishlardan foydalanishga majbur bo'lishadi. Bu usul mazmunni aniqroq etkazish imkonini bersa-da, matnning tabiiyligini va hissiy ta'sirini kamaytirishi mumkin.

3. Muhokama uchun yangi yo'nalishlar

Nemischa matnlardagi realiyalarni tarjima qilish jarayoni ilmiy izlanishlarni davom ettirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Xususan, realiyalarni avtomatik tarjima tizimlarida ifodalash va sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish bo'yicha tadqiqotlar olib borilishi mumkin. Bundan tashqari, tarjimonlarning madaniy kompetensiyasini oshirishga qaratilgan trening va qo'llanmalarining ishlab chiqilishi, bu yo'nalishda ijobiy natijalarga erishishga yordam beradi.

4. Praktik xulosalar

Muhokama tahlillari shuni ko'rsatadiki, tarjimashunoslar nafaqat lingvistik bilimlarga, balki madaniyatshunoslik va pragmatik kompetensiyaga ham ega bo'lishlari kerak. Bu esa, o'z navbatida, madaniyatlararo muloqotni kuchaytiradi va tarjimada milliy xususiyatlarni to'liq ifodalash imkonini beradi.

Xulosa:

Nemischa matnlardagi realiyalar va ularning tarjimasi madaniyatlararo muloqotda muhim mavzulardan biri bo'lib, lingvistik va madaniy o'ziga xosliklarni saqlashni talab etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tarjima jarayonida realiyalarni identifikatsiya qilish, ularga mos tarjima usulini tanlash va o'quvchiga moslashtirish muhim ahamiyatga ega. Transliteratsiya, transkripsiya, kalkalash, analogiya va tasviriy tarjima kabi usullar realiyalarni mazmunan to'g'ri yetkazish imkonini beradi, ammo madaniyatlararo farqlar tufayli ba'zan izoh yoki tushuntirishlar zaruratga aylanadi.

Nemis tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishda realiyalarni ifodalashning qiyinchiliklari va imkoniyatlari o'rganilib, tarjima sifatini oshirishga yordam beruvchi amaliy yondashuvlar belgilandi. Bu natijalar nafaqat tarjima nazariyasiga, balki uning amaliy qo'llanishiga ham hissa qo'shadi. Shuningdek, madaniyatlararo muloqotni kuchaytirishda tarjimonlarning madaniy va lingvistik kompetensiyasini oshirish zarurligi ta'kidlandi. Kelgusida ushbu tadqiqotdan tarjimashunoslik, lingvistika va madaniyatshunoslik sohalarida yangi izlanishlar uchun asos sifatida foydalanish mumkin. Mazkur yondashuv madaniy boyliklarni saqlash va turli xalqlar o'rtasida anglashuvni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. T.I. Cheremisina. "Realiyalarning tarjimada aks ettirilishi". Moskva: Nauka, 1997.
2. G.D. Tomaxin. "Lingvostranovedcheskie realii: Teoriya i praktika." Moskva: Vysshaya shkola, 1988.
3. Hans-Harry Droessiger. "Zum Begriff und zu Problemen der Realien und ihrer Bezeichnungen". Maqola. Journal "Vertimo Studijos". 3. 2010
4. Blank A. „Einführung in die lexikalische Semantik für Romanisten“. Tübingen: Niemeyer. 2001.
5. Kohrs J. „Litauische Realien auf deutschsprachigen Internetseiten [ber Litauen. Kalbu Studios / Studies about Languages Nr. 12. 2008

6. Yu.S. Maslov. "Osobennosti perevoda kul'turnykh realii." Lingvistika va tarjima bo'yicha maqolalar to'plami. Moskva: Mir, 2001.
7. E. Ochilov. "Badiiy tarjimada milliy xususiyatlarni aks ettirish." Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti, 2005.
8. S. Bakiyev. "Madaniyatlararo muloqot va tarjima." Toshkent: Universitet nashriyoti, 2010.
9. E.A. Nida, C.R. Taber. "The Theory and Practice of Translation." Leiden: Brill, 2021.
10. Mona Baker. "In Other Words: A Coursebook on Translation." London: Routledge, 2018.
11. Р. Ж. Саурбаев. Присоединительные конструкции как показатель структурно-семантического осложнения предложения (на материале английского и татарского языков) Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). 2011. 9 (111). С.28-33.
12. Блох М.Я. К проблеме при-соединительных связей предложений (на мат-ле русского и английского языков) // Вопросы грамматики английского языка. Уч. зап. МГПИ им. В. И. Ленина. 1969. № 367. С. 40.
13. И.О.Древалев и С.А.Колодиев. «При-соединения в английском языке» Научно-практическая работа. Омск :2015.
14. www.in-academia.uz.
15. Sobirova Sh. Xorijiy tillarni o'qitishning samarali usullari(nemis tili misolida). Journal of Academic Reasearch in educational sciences. Volume 2. 2021
16. Ушинский, К. Д. Проблемы педагогики: избранные труды в 4 книга 1 – Москва. Дрофа, 2005
17. Axmedova S.A. NEMIS TILINI O'QITISH METODLARI. British International Science Conference.
18. Саломов Г. Тил ва таржима. - Т. 1966.
19. Саломов Г. Тарж има назарияси асослари. Т. 1983.
20. Шарипов Ж . Бадий таржималар ва мохир таржимонлар. Т. 1972.